

بهره گیری از شخصیت های شاهنامه در طراحی لباس کودکان جهت ترغیب آنها در شناخت اسطوره ها

گروه طراحی دوخت، دانشکده هنر و معماری، مؤسسه آموزش عالی آپادانا،
شیراز، ایران

اعظم نظری
اصطهباناتی*

چکیده

پوشش هر قوم و ملتی نشان دهنده پایداری آنان به آداب و رسوم آن ملت و همچنین علایق آنان به استقلال فرهنگی آن ملت می باشد. الگو برداری از شخصیت ها در همه زمینه ها خصوصاً پوشش، امری اجتناب ناپذیر بوده که جامعه کودکان نیز از این قاعده مستثنی نیستند. کودکان در امر پوشش از جامعه، خانواده، گروه همسالان، تلویزیون و.... تاثیر می پذیرند. در این میان نقش رسانه در تاثیر پذیری کودکان نسبت به دیگر موارد شدت بیشتری دارد یا به عبارتی می توان بیان کرد که کودکان در امر پوشش از شخصیت ها و قهرمانان پویانمایی بیشتر الهام می گیرند. با توجه به جنبه های منفی شخصیت ها و همچنین عوامل غیر ایرانی و نامتناسب با فرهنگ ایرانی، توجه و تحقیق در زمینه تاثیر پذیری و پوشش کودکان امری ضروری می باشد. با توجه به این مهم ضرورت تحقیق در زمینه ای که کودکان را به سمت شناسایی و آشنایی هر چه بیشتر اسطوره ها و پهلوانان نامی ایران سوق دهد، بارز و آشکار است. از آنجا که شاهنامه و شخصیت های شاهنامه از اصیل ترین فرهنگ ایرانی است، در نتیجه می توان با شناساندن اسطوره های شاهنامه به کودکان و آشنایی بیشتر کودکان با این شخصیت ها و ارائه طرح ها و ایده هایی از لباس های قهرمانان شاهنامه، کودکان را به سمت الگو برداری از اسطوره ها و پهلوانان ایرانی سوق دهیم. البته این مهم به وقوع نمی پیوندد مگر با همکاری و همفکری خانواده و رسانه. امید آنکه بتوانیم با این اقدام گامی در مسیر اشاعه فرهنگ ایرانی برداریم. روش انجام این پژوهش توصیفی _ تحلیلی است و گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه ای صورت گرفته است.

کلیدواژه ها: پوشش، کودک، پویانمایی، شخصیت های شاهنامه

مقدمه

شاهنامه اثر فردوسی یکی از بزرگترین حماسه های جهان، شاهکار حماسی فارسی و حماسه ملی ایرانیان و نیز بزرگترین سند هویت ایشان است. شاهنامه را قرآن عجم نیز نام نهاده اند. شاهنامه فردوسی نزدیک به پنجاه هزار بیت دارد مجموعه ای از داستانهای ملی و تاریخ باستانی پادشاهان قدیم ایران و پهلوانان و اسطوره های بزرگ سرزمینمان است که کارهای پهلوانی آنان همراه بافتح، ظفر، مردانگی، شجاعت و دینداری توصیف می کند. (امین، ۱۳۸۸)

اسطوره ها با کارکردهای نمادین نقش موثری در پاسداری از هویت بومی و ملی جوامع دارند. نیاز است که کودکان و فرزندانمان را با فرهنگ ملی و همچنین اسطوره ها و پهلوانان ملی کشورمان آشنا کنیم. کودکان و نوجوانان به این دلیل که هنوز هویتشان به طور کامل شکل نگرفته است بیشتر از هر زمان دیگری در زندگیشان به الگو برداری نیاز دارند. قهرمانان ملی می توانند در انتخاب یک نظام ارزشی و حرکت در مسیر آن، الگوهای بسیار خوبی برای کودکان و نوجوانان باشند. (ثنایی، ۱۳۹۰)

انسان از دورانی که آگاهانه و با ابزارهای طبیعی و ابتدایی به کارپرداخت جامعه نخستین بشری را پی ریخت و در راهی گام نهاد که او را از زندگی حیوانی جدا ساخت، به شکار حیوانات پرداخت و از گوشت آنها خوراک و از پوست آنها لباسی تهیه می کرد. (چیت ساز، ۱۳۷۹)

لباس امروز خاص مردم امروز است. مردمانی که زمانی در زندگی اجتماعی شان عنصری هستند تعیین کننده و این نکته ای است که طراحان لباس به آن توجه دارند. یکی از گروه های مهم جامعه کودکان هستند که بسیار تاثیر پذیر می باشند و درصد بیشتر یادگیری آنها از طریق یادگیری مشاهده ای اتفاق می افتد و در امر پوشش نیز تاثیر پذیری بسیار دارند که این الگو برداری از جامعه، خانواده، همسالان و خصوصا تلویزیون می باشد و با توجه به اینکه بسیاری از کودکان ما از شخصیت های پویانمایی در پوشش، رفتار، صحبت کردن و بازی ها تقلید و به نوعی الگو برداری می کنند، لذا توجه به این نکته مهم ضرورت دارد. آشنایی کودکان و نوجوانان سرزمین مان با فرهنگ ها، شخصیت ها و پوشش های ایرانی برگرفته از شخصیت ها و اسطوره های شاهنامه فردوسی و سوق دادن کودکان به سمت شناخت و آشنایی بیشتر با پهلوانان و اسطوره های ایرانی امری بدیهی است. (اشرفی راد، ۲۰۱۵)

در این پژوهش به بررسی، معرفی و شناساندن شخصیت ها و اسطوره های پهلوانی و نامی ایران، چون قهرمانان و پهلوانان شاهنامه پرداخته شده و با توجه به اینکه کمتر بچه ای ر می توان یافت که آشنایی کامل با این پهلوانان و اسطوره ها داشته باشند لذا می توان با سوق دادن کودکان به سمت این پهلوانان از طریق طراحی های زیبا و دلنشین و ایده پردازی از پوشش و داستان های آنان، کودکان را به سمت پهلوانان و اسطوره های ایرانی ترغیب نماییم.

پیشینه پژوهش

در زمینه تاثیر لباس در شکل گیری شخصیت کودک و همچنین نقش و تاثیر شخصیت های پویانمایی بر رفتار و گفتار کودکان پژوهش هایی صورت گرفته که در نگارش مقاله نیز از بر آنها استناد شده است.

شیوا دولت‌آبادی (۱۳۹۸) در مقاله تأثیر شخصیت‌های پویانمایی بر رفتار کودکان، به بررسی و نقش پویانمایی و شخصیت‌های پویانمایی و تأثیری که می‌تواند روی رفتار، گفتار و کردار کودکان داشته باشد پرداخته شده است.

آریو اشراقی‌راد (۲۰۱۵) در مقاله تأثیر لباس در شکل‌گیری شخصیت کودکان به بررسی نقش لباس بر شخصیت، روحیه و حس شادی در کودکان و همچنین تأثیر پوشش والدین در لباس کودک پرداخته است.

محمد علی دولت‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله بررسی روانشناسی رفتار قهرمانان شاهنامه، رفتار قهرمانان و پهلوانان شاهنامه را مورد بررسی و روانشناسی قرار داده است و یک اثر عظیم داستانی به شمار می‌رود که در آن با دقت به عنصر شخصیت قهرمانان شاهنامه پرداخته شده است.

فائزه ناصح (۱۳۹۷) در مقاله الگوبرداری کودکان از قهرمانان پویانمایی، به بررسی و تأثیری که شخصیت‌های پویانمایی بر شخصیت کودکان گذاشته و همچنین الگوپذیری کودکان از قهرمانان پویانمایی پرداخته شده است.

شیرین خوری (۱۳۹۸) در مقاله نقش قهرمانان پویانمایی در تربیت کودکان و نوجوانان که در این مقاله نیز به بررسی و نقش قهرمانان پویانمایی و همچنین تأثیری که بر تربیت و شخصیت کودکان گذاشته، پرداخته شده است.

تاریخچه لباس کودک

به عنوان یک فعالیت تجاری، صنعت پوشاک کودکان یک نشانه از قرن بیست و یکم است و برای مدت طولانی کودک مانند یک بالغ کوچک مجهز شده است. همان‌طور که از پرتره‌های رنسانس یا مستعمره‌های آمریکایی دیده می‌شود، لباس‌های بلند، دامن و شلوار به عنوان یک سبک در زمان خود دیده می‌شود. در تاریخچه اکثر کشورهای غربی، لباس کودکان از لحاظ شکل ظاهر به لباس بزرگسالان شباهت داشت اما در اواخر قرن ۱۸ میلادی پیروان فیلسوف فرانسوی راش، شروع به طراحی مدل‌های لباس تغییر یافته‌ای برای کودکان کردند که این به منظور راحتی تحریک کودکان انجام شد. در اواسط قرن ۱۹ اکثر جمعیت کشورهای غربی طرفدار این ایده‌ها شده بودند و بیشتر مدل‌های لباس کودکان کاملاً از مدل‌های لباس بزرگسالان تمایز یافت. در خصوص تاریخچه لباس کودک در ایران تحقیق جامعی صورت نگرفته است اما با این حال با نگاهی به پوشش سنتی مردم و توجه به پوشاک کودکان ایرانی و عکس‌های موجود، می‌توان به این نتیجه رسید که لباس کودکان تا دوره پهلوی اول کوچک شده همان لباس‌های بزرگسالان است، البته شاید با کمی تفاوت در رنگ آن‌ها تمایز پیدا کند. (زمانی، ۱۳۹۷)

شخصیت‌شناسی کودک

شخصیت در حقیقت ذات وجود هر فرد است. شخصیت اصطلاحی است که از کلمه فرانسوی و انگلیسی گرفته شده و به معنای نقابی که بازیگران برای نشان دادن نقش بهتر، بر چهره می‌گذاشتند. اعمال و رفتار انسانی همراه با مسیر زمان به درجه‌ای از ثبات می‌رسد که این اعمال به صورت نماینده و عنوانی برای او شناخته می‌شود که در روانشناسی از آن به شخصیت تعبیر می‌شود. بخشی از این شخصیت را اعمال اخلاقی انسان از قبیل امانت، راستی، درستی و امثال آن و بخشی ویژگی‌های جسمانی، ویژگی‌های عاطفی و اجتماعی و روانشناختی و..... تشکیل می‌دهد و عامل صفات شخصیت کودک، اجتماع یا جامعه‌ای است که در آن زندگی می‌کند. (فیروزی، ۱۳۹۴)

تکامل شخصیت قسمتی مربوط به صفات اختصاصی ارثی است و قسمتی به تجربه و تربیت ارتباط می‌یابد. کودک خصوصیات بدنی مزاج، هوش و استعداد نهایی و بالقوه خود را از پدر و مادر به ارث می‌برد. این‌ها ماده خام شخصیت کودک را شکل می‌دهند و نحوه برخورد کودک را با جهان خارج تعیین می‌نمایند. تأثیر مادر بر شخصیت کودک

امری است بسیار مهم زیرا مادر در سالهای اولیه رشد کودک، تماس دائمی با او داشته و محبت و مراقبت مادر از کودک موجب می گردد که کودک احساس امنیت کند و یاد بگیرد که خود نیز به دیگران محبت نماید. شخص دومی که در شکل گیری شخصیت کودک نقش بسزایی دارد پدر خانواده است. پدر معمولاً نماینده قدرت در خانواده است. بسته به اینکه از این قدرت چگونه استفاده شود کودکان خواهند آموخت که آیا باید به قدرت اعتماد کنند و احترام گذارند یا از آن دترسند و نفرت داشته باشند. (پیاز، ۱۳۸۳)

تأثیر لباس بر شخصیت کودک

ساختارهای روانی کودک معمولاً همراه با شادی و تفکرات ساده است. باید برای کودک لباس هایی انتخاب شود که بتواند این نوع نگاه و سلیقه را تأمین کند. شادی و شاد زندگی کردن نشانه زندگی کودکان است و اگر نوع انتخاب ها، از جمله انتخاب پوشش برای کودکان مطابق با روحیه آنها نباشد در آینده آنها را دچار مشکل خواهد کرد. آموزش و تربیت درست در دوره کودکی که زمان شکل گیری شخصیت و پیشگیری از بروز مشکلات آینده فرد و جامعه می باشد از اهمیت ویژه ای برخوردار است. یک مسئله در خصوص نوع پوشش کودکان، سنخیت نوع پوشش با سن و سال کودک می باشد. ساختارهای روانی کودک معمولاً همراه با شادی و تفکرات ساده است. باید برای کودک لباس هایی انتخاب شود که بتواند این نوع نگاه و سلیقه را تأمین کند. شادی و شاد زندگی کردن نشانه اصلی زندگی کودکان است و اگر نوع انتخاب ها، از جمله انتخاب نوع پوشش برای کودکان مطابق با روحیه آنها نباشد، در آینده آنها را دچار مشکل خواهد کرد. (فیروزی، ۱۳۹۴)

بر اساس پژوهش های انجام شده، از جنبه روانشناسی این سوال ایجاد می شود که لباس چه نقشی در شکل گیری شخصیت و رفتار کودک دارد؟ برای پاسخ به این سوال باید بگوییم که در دنیای مد گرا و ظاهر پسند امروز نمی توان نقش لباس در قضاوت و برداشت ما از دیگران نادیده گرفته شود. کودک یا نوجوان یا حتی نوزاد موجودی اجتماعی است که شدید به توجه و محبت احتیاج دارد. اگر لباس های کودک زیبا و جذاب باشند، زیبایی کودک را چندین برابر می کند و کودک در نظر شما زیباتر جلوه می دهد. در نتیجه باعث برانگیختن توجه و محبت افراد خانواده و دیگران نسبت به کودک می شود. این پیوند عاطفی با لبخند و محبت همراه می شود، کودک هم لبخند شما را با لبخند و هیجان پاسخ می دهد و در نتیجه کودک در طی دوران شکل گیری و رشد خود، شخصیتی شاد و با نشاط و اجتماعی پیدا خواهد کرد. (اشراقی راد، ۲۰۱۵)

تأثیر پذیری کودکان در پوشش

بر اساس تحقیقات انجام شده، پوشش و لباس می تواند بر ابعاد شخصیتی افراد از همان اوان کودکی تا بزرگسالی تأثیر بگذارد. همه کارشناسان تربیت کودک معتقدند اسباب بازی ها و قهرمانان پویانمایی و عروسکی بر روی شخصیت کودکان بسیار تأثیر گذار هستند تا جایی که مسیر انتخاب شغل و شیوه زندگی آنان در آینده را تعیین می کنند که این امر به خصوص در مورد دختران بسیار مشهودتر و مهم تر است. در هنگام انتخاب نوع پوشش برای کودکان چیزی که بسیار مهم است و باید توجه شود سنخیت نوع پوشش، با سن و سال کودک است. ساختارهای روانی کودک معمولاً همراه با شادی و تفکرات ساده است. باید برای کودک لباس هایی انتخاب شود که بتواند این نوع سلیقه و نگاه را تأمین کند. اگر نوع انتخاب ها، از جمله انتخاب نوع پوشش برای کودکان مطابق با روحیه آنها نباشد، در آینده آنها را دچار مشکل خواهد کرد. در انتخاب نوع پوشش برای کودکان عوامل مختلفی دخالت دارند که شامل والدین و خانواده، همسالان، فیلم و پویانمایی و شخصیت های پویانمایی می باشد. (ساروخانی، ۱۳۸۷)

نقش فیلم و پویانمایی در پوشش کودکان

امروزه دیدن برنامه‌های تلویزیونی، به بخش جدایی‌ناپذیری از برنامه خانواده‌ها و بویژه کودکان و نوجوانان تبدیل شده است. در این میان کودکان، بیشتر علاقمند به دیدن پویانمایی‌های سریالی یا سینمایی هستند که هرروز به مدد فناوری‌های مدرن کامپیوتری، برزیایی و جلوه‌های ویژه آنها و واقعی‌تر جلوه کردن شان افزوده می‌شود. با نگاهی به اتاق‌های کودکان و اسباب بازی‌ها و تزئینات آنها، طرح‌های روی لباس‌ها، کیف مدرسه، لوازم التحریر و سایر متعلقات کودکان، علاقه و تأثیرپذیری کودکان از این شخصیت‌های پویانمایی روشن می‌شود. بنابراین، پویانمایی‌ها این پتانسیل را دارند که نقش مهمی را در فرهنگ‌سازی در جامعه، آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان و شکل‌گیری شخصیت و هویت آنان ایفا کنند. (خوری، ۱۳۹۸)

در واقع کودکان در دنیای فانتزی و رویاگونه خود با شخصیت‌های پویانمایی مورد علاقه شان همزاد پنداری می‌کنند. کارشناسان و روانشناسان معتقدند کودکان از طریق حس همزاد پنداری و یادگیری مشاهده‌ای، از شخصیت‌ها و کاراکترهای پویانمایی الگوبرداری می‌کنند و به تقلید از اعمال و رفتارهای کاراکتر مورد علاقه شان در زندگی واقعی می‌پردازند. با توجه به اهمیت و تأثیرات محتوا و درون مایه فیلم‌ها و پویانمایی‌ها بر ذهن و روان کودکان و الگوبرداری و تقلید از آنها، والدین باید بر روی اینکه فرزندان چه پویانمایی را می‌بینند یا اینکه شخصیت اصلی نمایش یا پویانمایی چه ویژگی‌هایی دارد یا شخصیت اصلی پویانمایی یا قهرمان داستان چه چیزی را قرار است به کودکان آموزش دهد و چه درگیری ذهنی برای کودک ایجاد کند هم نظارت داشته باشند. (ناصر، ۱۳۹۷)

در زیر تصویری از مرد عنکبوتی به عنوان یکی از شخصیت‌های پویانمایی که مورد توجه و تقلید کودکان بسیاری می‌باشد به نمایش گذاشته شده است.

تصویر شماره ۱: شخصیت مرد عنکبوتی (ناصر، ۱۳۹۷)

نقش و تأثیر شخصیت‌های پویانمایی بر رفتار

امروزه دیدن برنامه‌های تلویزیونی، بخش جدایی‌ناپذیری از برنامه خانواده‌ها و بویژه کودکان و نوجوانان تبدیل شده است. در این میان کودکان، بیشتر علاقمند به دیدن پویانمایی‌های سریالی یا سینمایی هستند که هرروز به مدد فناوری‌های مدرن کامپیوتری، برزیایی و جلوه‌های ویژه آنها و واقعی‌تر جلوه کردن شان افزوده می‌شود. گاهی بعضی از پویانمایی‌ها باعث تأثیرپذیری هرچه بیشتر کودکان از فضای این فیلم‌ها و به خصوص، ویژگی‌های شخصیت‌های برجسته‌شان می‌شود. با نگاهی به اتاق‌های کودکان و اسباب بازی‌ها و تزئینات آنها، طرح‌های روی لباس‌ها، کیف مدرسه، لوازم التحریر و سایر متعلقات کودکان، علاقه و تأثیرپذیری کودکان از این شخصیت‌های پویانمایی روشن می‌شود. بنابراین پویانمایی‌ها این پتانسیل را دارند که نقش مهمی را در فرهنگ‌سازی در جامعه، آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان و شکل‌گیری شخصیت و هویت آنان ایفا کنند. (خوری، ۱۳۹۸)

تأثیر مثبت شخصیت‌های پویانمایی به رفتار کودکان

پویانمایی‌ها و بازی‌های رایانه‌ای تأثیر زیادی در روند رشد شخصیتی کودکان و نوجوانان دارد. اگر از بعد مثبت بخواهیم به تأثیر پویانمایی‌ها بپردازیم می‌توان به قطعیت گفت برخی از پویانمایی‌ها که در قالب بازی به کودکان ارائه می‌شود، تأثیر خوبی روی روند یادگیری آنها می‌گذارد. افزایش مهارت‌های شناختی در کودکان مانند مهارت‌های دیداری، فضایی یکی از ابعاد تأثیر گذار مثبت انیمیشن‌ها است. پویانمایی‌ها می‌توانند باعث شوند کودک خیلی زود یادگیری را شروع کند. این مسئله بخصوص در مورد پویانمایی‌های آموزشی که رنگ‌ها، شکل‌ها و شماره‌ها را یاد می‌دهند صادق است. پویانمایی می‌تواند مهارت‌های زبانی کودک را تقویت کند. همچنین بعضی از پویانمایی‌ها در بالا بردن قدرت تخیل کودکان تأثیر دارند. (دولت آبادی، ۱۳۹۸)

تأثیر منفی شخصیت‌های پویانمایی بر رفتار کودک

گرچه تماشای پویانمایی تأثیرات مثبت زیادی بر کودکان دارد اما اثرات منفی‌ای هم بر رفتار و رشد شناختی کودک دارد که در ادامه به آنها اشاره می‌کنیم:

۱- تشویق به خشونت: تماشای پویانمایی‌هایی که حاوی تصاویر خشونت‌آمیز هستند، کودکان را تشویق می‌کنند تا زندگی واقعی هم رفتارهای خشن از خود نشان دهند.

۲- رفتار غیرقانونمند و فقدان همدردی: پویانمایی‌های زیادی وجود دارند که رفتار بی‌ادبانه و یا گوش نکردن به حرف بزرگ‌ترها را نشان می‌دهند.

۳- ادبیات نامناسب: معمولاً پویانمایی‌ها حاوی کلمات نامناسبی هستند و کودک ممکن است برای تقلید از شخصیت‌های محبوبش از این کلمات نامناسب در گفت‌وگوهای روزمره‌اش استفاده کند.

۴- رفتارهای غیراجتماعی: پویانمایی‌های زیادی هستند که رفتارهای غیراجتماعی را تشویق می‌کنند و کدهای رفتاری غلطی به بچه‌ها می‌دهند.

۵- سبک زندگی کم‌تحرك و مشکلات جسمانی: ساعت‌های زیاد نشستن جلوی تلویزیون و تماشای پویانمایی مشکلات زیادی را برای سلامتی کودک ایجاد می‌کند. (گانت، بری و همکاران، ۱۹۹۷)

شاهنامه

ابوالقاسم حسن پور علی توسی، معروف به ابوالقاسم فردوسی، حماسه‌سرای بزرگ سرزمین ایران است. بخشی از فرهنگ و ادبیات غنی ایران زمین اعتبار خود را از فردوسی می‌گیرد. قهرمانان و افسانه‌های ملی ایران، در اشعار شاهنامه، دوباره متولد می‌شوند و نبرد با بدخویی و فساد را آغاز می‌کنند. شاهنامه فردوسی در طول سالیان دراز، سنت و فرهنگ ایران زمین را حفظ کرده و به نسل امروز این سرزمین رسانده است. در شاهنامه، قهرمانان ملی و پهلوانان اساطیری در مقابل ناراستی قد علم می‌کنند و دست مایه این ایستادگی عقل و خرد است. مقاومت کاوه آهنگر در مقابل ضحاک، ستیز سیاوش در برابر سودابه، نبرد رستم و سهراب، تقابل اسفندیار و سیاوش و داستان زال و رودابه، از برجسته‌ترین نمونه داستان‌های فردوسی در شاهنامه هستند، که نویسندگان، شاعران، نمایشنامه‌نویسان و شاعران زیادی این داستان‌ها را دست مایه خلق آثار خود کرده‌اند. از زمان پا گرفتن هنرثاثر در ایران، شاهنامه فردوسی منبعی مطلوب برای علاقه‌مندان خلق آثار نمایشی بوده است و هنرمندان بزرگی بهترین آثار خود را با الهام از شاهنامه خلق کرده‌اند. درون مایه شاهنامه بر اساس آزادخواهی و آزادی مردم ایران است. پهلوانان شاهنامه مانند فریدون، سیاوش، کیخسرو، رستم، گودرز، کاوه، سهراب، اسفندیار و افراسیاب نیز، در جنگ دائمی برای مطالبه آزادی و آزادی هستند. (افشار، ۱۳۹۰)

شخصیت‌های شاهنامه

شاهنامه فردوسی، یکی از آثار مهم ادبیات ایران است. پهلوانان از مهم‌ترین شخصیت‌های شاهنامه محسوب می‌شوند. در شاهنامه شخصیت‌های مثبت و منفی زیادی آمده است. از بررسی روایات افراد شاهنامه این نتیجه به دست می‌آید که قهرمانان شاهنامه به سه گروه تقسیم می‌شوند. گروهی همچون ضحاک، افراسیاب، گشتاسب، کاووس، سودابه، گرسیوز و... کاملاً تحت تسلط نهاد منفی این گروه به برآورده نمودن غرایز و خواسته‌های درونی‌شان می‌اندیشند و توجهی به جامعه و قوانین آن ندارند. آنها اغلب فاقد وجدان و احساس پشیمانی هستند. گروه دوم اشخاصی هستند که فرامن در آنها بر رفتار و اعمالشان حاکم است. نوع دوستی و ارزش برای افراد جامعه از صفات بارز این گروه است. رستم، کیخسرو، سیاوش، پیران و... نمایندگان این گروه‌اند. گروه سوم کسانی هستند که گاه در خدمت نهاد و گاه از فرامن فرامن تبعیت می‌کنند. (دولت آبادی و همکاران، ۱۳۹۷)

رستم

رستم قهرمان اسطوره‌ای شاهنامه فردوسی است که با داشتن نیروی خارق‌العاده، همواره در نبردها پیروز میدان می‌شود. در شاهنامه آنچه به مدد اسطوره شدن رستم آمده، رخس وی، امداد رسانی‌های سیمرغ و... است. قهرمان شاهنامه تنها در نیرو، خاص نیست، بلکه پوشش ویژه او نیز، رستم را خاص می‌کند. پوشاک رستم در حماسه‌های ایرانی، جامگانی به نام بیر بیان است که رستم را به "بیر بیان پوش" و "پلنگینه پوش" معروف می‌کند. از میان نسخ مصور، شاهنامه ۹۷۰ ه. ق. پاریس متعلق به زمان حکمرانی شاه اسماعیل اول و شاه تهماسب اول صفوی، به دلیل درشت‌نمایی تصویرها و خلق آن توسط هنرمندان طراز اول و ممتاز عصر صفوی، نسخه‌ای بی‌نظیر در نمایش ویژگی‌های تصویری پوشش رستم است. این نسخه دارای ۷۰ نگاره، متعلق به مکتب دوم تبریز و قزوین عصر صفوی و یک نگاره مربوط به مکتب اصفهان است. (زمانی و همکاران، ۱۳۹۸)

تصویر شماره ۲: عکس رستم (افشار ۱۳۹۰)

سهراب

از میان گروه سوم می‌توان سهراب را نام برد. مطالعه رفتار سهراب نوجوان، قضاوت در مورد او را مشکل ساخته است، چرا که به آسانی نمی‌توان در مورد ویژگی‌ها و صفات او به نتیجه مطمئن رسید. سهراب مایل بود تنها خود و پدرش بر جهان حکمرانی کنند، او نیرومند، شجاع، گستاخ و جسور بود. هر چند ممکن است وجود چنین صفاتی در سهراب باعث گردد گروهی آرزوهای او را تحسین برانگیز بدانند، اما وقتی به دقت به خواسته‌هایش توجه کنیم درمی‌یابیم اینها در حقیقت امیالی کودکانه‌اند که برخاسته از تکانه‌های نهادند. تکانه‌هایی که جامعه ارضای آنها را در حد معمول، ناپسند نمی‌داند. خواسته‌ها و تکانه‌های درونی سهراب به صورت عقده درنیامده‌اند که چهره‌ای ناپسند و مذموم به خود گیرند. (داوودآبادی و همکاران، ۱۳۹۷)

تصویر شماره ۳: عکس رستم و سهراب (افشار ۱۳۹۰)

تهمینه

دختر شاه سمنگان (از سرزمین‌های توران)، همسر جهان پهلوان رستم و مادر سهراب است. تهمینه زنی قدرتمند و پهلوان پرود است. حکیم حماسه سرا فردوسی، درباره این بانو چنین می‌گوید: تهمینه زنی قدرتمند، جسور و قدرتمند است. او نماد عشقی قدرتمند در شاهنامه است. (علی‌نقی، ۱۳۹۰)

رودابه

رودابه دختر مهرباب کابلی، همسر زال و مادر رستم است. او را در ابتدا یک عاشق پیشه کامل می‌یابیم که برای رسیدن به خواسته‌اش از هیچ کار فروگذار نیست. داستان این عشق یکی از پر بیننده‌ترین داستان‌های عاشقانه شاهنامه از همه عالیت‌ها و پرفراز و نشیب‌ترین داستان‌های عشقی شاهنامه است. با آنکه رودابه عمری طولانی دارد و حتی پس از مرگ رستم هم زنده است ولی تنها نقش‌های مهم و تأثیرگذار او یکی کارهای عاشقانه‌ای است که برای رسیدن به زال می‌کند و دیگری به دنیا آوردن رستم است و در نقش مادری جلوه خاصی ندارد. بیشترین جلوه شخصیتی او عاشق پیشگی و احساساتی بودن اوست که رودابه الهه عشق زال است. (علی‌نقی، ۱۳۹۰)

تصویر شماره ۴: رودابه (افشار ۱۳۹۰)

زال

زال یا دستان از قهرمانان اسطوره‌ای ایرانی است که نامش در شاهنامه رفته است. زال در پارسی به معنای سپیدمو است. وی پسر سام و پدر رستم است. سام از آن که پسرش با موی سپید (آلینیس) و در شکل پری یا دیو به دنیا آمده بود ناخرسند بود. از این رو او را در پای البرز کوه که سیمرغ بر آن آشیان داشت رها کرد. سیمرغ نوزاد را یافت و به آشیانه خود برد و بزرگ کرد. از این پس سیمرغ تا پایان زندگی یاور زال و پسرش رستم است. زال از همان آغاز مورد بی مهری و بی توجهی اطرافیان و شاید بتوان گفت سرنوشت، قرار می گیرد. دلیل این بی توجهی، بارزترین ویژگی های ظاهری اوست که از کودکی و زندگی او جدایی ناپذیر است. در واقع آغاز کودکی زال و حتی ویژگی های ظاهری او، با دیگر کودکان متفاوت است و او نه کودکی و بازی و نشاط کودکان و نه هم بازی و همسالی را در کنار خود تجربه می کند. (مرتضوی، ۱۳۸۵)

پوشش در شخصیت های شاهنامه

بر اساس ابیات شاهنامه هر یک از پادشاهان، جنگاوران، پهلوانان، بانوان و..... تا حدودی از لحاظ نوع پوشش توصیف شده اند. پوشش پهلوانان از جمله رستم، شامل ستام زرین، شمشیر هندی، غلاف زر، دیبای روم، جوشن ترگ، برگستان، نیزه، تیر، گرز، مهر یاقوت، تاج زر و کمر زرین است. (زنجانی، ۱۳۷۲)

در شاهنامه هر کدام از پهلوانان بزرگ و نام آور ایران درفش خاص خود دارند که با رنگ و نقش روی آن از دیگران متمایز شده اند. این درفش به ظاهر متعلق به پهلوانان است، اما در حقیقت، علامت رسمی سرزمینی است که تحت حکومت آن پهلوان قرار دارد. به این معنی که درفش رستم را باید درفش سیستان دانست. (وامقی، ۱۳۸۰)

رستم یکی از اسطوره های نامدار شاهنامه فردوسی است که به لقب پلنگینه پوش نیز شهرت دارد. فردوسی در شاهنامه، خفتانی به نام ببر بیان بر تن رستم می کند و در کنار آن در روایات حماسی غرب ایران نیز کلاهی از پوست سر دیو سفید (کلاه کله پلنگی) بر سر رستم می نهند. بدین سان ببر بیان و کلاه کله پلنگی نماد تصویری رستم می شود که در اکثر نگاره های نسخ مصور از شاهنامه، شناسنامه تصویری وی است. (زمانی و همکاران، ۱۳۹۹)

پهلوانان و جنگاوران شاهنامه پوشش و لباس هایی را بر تن می کردند که در اینجا به بررسی تعدادی از آنها می پردازیم.

کلاه خود

کلاه خود یا خود، کلاهی گنبدی شکل از آهن، فولاد یا فلز دیگر است که سپاهیان بر سر می گذارند. کلاه خود بخشی از زره به شمار می آید که گاه سر تا پای جنگاوران را می پوشاند. کلاه خود در قدیم هم چنین پوششی از چرم های مخصوص و پخته شده یا از فلز برای محافظت سر و گردن و گاه صورت جنگجویان بوده است. (ضیاءپور، ۱۳۵۴)

تصویر شماره ۵: کلاه خود (ضیاء پور ۱۳۵۴)

گرز

گرز: از کهن‌ترین ابزارهای جنگی جهان که حتی خدایان کشورهای باستانی آن را بدست داشتند؛ مثل ایندرا، خدای خدایان هندوان. در اوستا نیز گروهی از خدایان گرز داشتند. گرزها ابتدا یک پاره چوب بودند و بعد جنسی از آهن و پولاد پیدا کردند و تیغه‌ها و میخ‌هایی در آنها به کار رفت. پهلوانان ایرانی به گرزهایشان پرآوازه بودند هر چه گرزها سنگین‌تر می‌بود، پهلوان صاحب آن نیز پر زورتر می‌نمود. مثلاً سام گرزى داشت که به نام «گرز یک زخم» شهرت داشت. (ضیاء پور، ۱۳۵۴)

تصویر شماره ۶: گرز (ضیاء پور ۱۳۵۴)

زره

بالا پوشی است آستین کوتاه که فقط از حلقه‌های فلزی تشکیل شده است و بدن را از گردن تا کمر می‌پوشاند و معرب آن «جوشن» است. البته تفاوتی میان تعریف جوشن و زره وجود دارد که جوشن علاوه بر وجود حلقه‌های فلزی، قطعه‌های آهن نیز دارد. (ضیاء پور، ۱۳۵۴)

تصویر شماره ۷: زره (ضیاء پور ۱۳۵۴)

درفش کاویانی

علم یا رایتی بوده است که در جنگ‌ها ایرانیان، پیشاپیش سپاه آن را به دست فرمانده کل می‌سپردند و وجودش را با پیشینه غلبه فریدون و کاوه بر ضحاک، خوش یمن می‌دانستند و بر آن بودند که با حمل این درفش به پیروزی دست خواهند یافت. کلمه درفش با همین شکل در زبان پهلوی به کار رفته است و می‌تواند ریختی از درخش باشد (به واسطه گوه‌های فراوانی که روی آن وجود داشت). در اینکه جنس این درفش از چه بوده است نظرات مختلفی وجود دارد: طبری آن را از پوست شیر می‌داند و در جایی دیگر از پوست پلنگ و ابوریحان در آثار الباقیه این علم را از پوست خرس می‌داند. (ضیاء پور، ۱۳۵۴)

تصویر شماره ۸: درفش کاویانی (ضیاء پور ۱۳۵۴)

نتیجه‌گیری

همان‌طور که گفته شد، یکی از مهمترین گروه‌های جامعه که بسیار هم‌تاثیر پذیر هستند کودکان می‌باشند. یکی از اموری که آنها تاثیر پذیری زیادی در آن دارند پوشش است. طبق بررسی و پژوهش صورت گرفته به این نتیجه رسیدیم که کودکان در پوشش حالتی تقلید پذیر یا الگو برداری دارند. در این تحقیق به بررسی این موضوع پرداختیم تا طرح‌ها و ایده‌هایی ارائه کنیم، تا کودکانمان به سمت شناسایی اسطوره‌های شاهنامه ترغیب شوند، ولی این مهم تحقق نمی‌یابد مگر با کمک و همکاری رسانه، زیرا همان‌طور که همه ما به عینه مشاهده می‌کنیم قریب ۹۹ درصد کودکانمان آشنایی با شاهنامه و اسطوره‌ها و شخصیت‌های شاهنامه ندارند در حالی که بیشتر پویانمایی‌ها و بازی‌های کامپیوتری بچه‌ها را شخصیت‌هایی چون مرد عنکبوتی، لاک پشت‌های نینجا، پاندا کونگ فوکار و شامل می‌شود که در بسیاری از مواقع اثر سوء بر رفتار و حرکات کودکان دارد. حال اگر ما بخواهیم با کمک طرح‌ها و ایده‌های گرفته شده از شخصیت‌های پهلوانی، اسطوره‌های کشورمان را به کودکان بشناسانیم در مرحله اول باید زمینه آشنایی را برای آنها فراهم کنیم که خود نیاز به یک برنامه همه‌جانبه دارد. به عنوان نظر و پیشنهاد کاربردی ما می‌توانیم از تصاویر پهلوانان شاهنامه به صورت طرح‌های عروسکی، روی جلد دفترچه‌ها، لوازم التحریر، برچسب‌ها، کیف مدارس، جوراب، لیوان استفاده کنیم تا کودکانمان به سمت آنها ترغیب پیدا کنند. همچنین رسانه که خود شامل صدا و سیما، مجلات و نشریات هستند با پخش و نشر کارتون‌ها و داستان‌های حماسی و قهرمانی در این راه می‌تواند کمک بسزای شایانی انجام دهد.

منابع

- افشار، ایرج (۱۳۹۰). کتاب شناسی فردوسی و شاهنامه، تهران: انتشارات میراث مکتوب.
- اسلامی ندوشن، محمد علی (۱۳۸۷). داستان داستان‌ها، تهران: انتشارات توس.
- اشراقی راد، آریو (۲۰۱۵). مقاله تاثیر لباس در شکل‌گیری شخصیت کودک.
- داود آبادی، محمد علی و همکاران (۱۳۹۷). بررسی روانشناسی رفتار قهرمانان در شاهنامه، تهران: نشر محمد.
- زمانی، نفیسه و فرزانه فرخ‌فر (۱۳۹۸). توصیف و بررسی پوشاک رستم در شاهنامه، دانشگاه نیشابور، ص ۱۵۷ تا ۱۷۸.
- دولت آبادی، شیوا (۱۳۹۸). تاثیر شخصیت‌های کارتون بر رفتار کودکان، تهران: انتشارات نشر محمد.
- زمانی، مریم (۱۳۹۷). مبانی طراحی لباس کار و ایمنی، تهران، جلد اول.
- طباطبایی، راحله (۱۳۸۵). فرهنگ پوشش، مجله امید انقلاب، شماره ۳۷۱.
- علی نقی، حسین (۱۳۹۰). تحلیل شخصیت و نقش زنان در داستان‌های شاهنامه، فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ، شماره ۹.
- ناصح، فائزه (۱۳۹۷). مقاله الگو برداری کودکان از قهرمانان کارتون، تهران.
- گانتر، بری و ملک آلید، میل (۱۳۸۰). کودک و تلویزیون، ترجمه نصرت فتحی، تهران: انتشارات سروش.
- فیروزی، حجت اله (۱۳۹۴). شخصیت کودک، تهران: انتشارات نشر محمد.
- ضیاء پور، جلیل (۱۳۵۴). پوشاک و رزم ابزار در شاهنامه، مجله هنر و مردم، شماره ۱۵۳.
- ثنائی، باقر (۱۳۹۹). نظریه یادگیری اجتماعی، فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۱۴.
- خوری، شیرین (۱۳۹۸). نقش قهرمانان کارتون در تربیت کودکان و نوجوانان، تهران: انتشارات مهر.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۷). کودکان و رسانه‌های جمعی، تهران: اداره کل پژوهش و آموزش سیما.